

het recht van antwoord in radio en televisie

jan dijck

Het recht van antwoord in de geschreven pers, zoals het vervat is in de wet van 23/6/1961 (1) is genoeg bekend. Ook op de wordingsgeschiedenis ervan, het vroeger bestaande decreet van 20/7/1831, artikel 13 en de interpretatieve wet van 14/3/1855 (2) dient hier niet nader ingegaan (3).

Een dergelijk recht bestaat in België echter nog steeds niet met betrekking tot de uitzendingen van radio en televisie. Enige tijd geleden plaatste een regeringsmededeling van Eerste-Minister Tindemans dit probleem opnieuw in de belangstelling.

Merkwaardig is wel dat de wetgever er zich in 1961 al van bewust was dat de organisatie van een recht van antwoord in radio en televisie noodzakelijk is; de uitwerking ervan werd echter uitgesteld (4), ofschoon reeds vanaf het ontstaan der radio-activiteiten in België en Frankrijk op de instelling van een dergelijk recht was aangedrongen. (5)

Diegenen die gehoopt hadden het recht van antwoord in de geschreven pers door de rechtspraak te zien uitbreiden tot de radiouitzendingen werden vlug ontgoocheld. Reeds in 1929 (6) had het Hof van Beroep van Parijs iedere interpretatie in die zin van artikel 13 van de Franse wet van 29/

1881 over het recht van antwoord uitgesloten.

Deze beslissing werd ook in andere landen vrij algemeen beaamd door de rechtsleer. (7)

In België bleek nochtans al spoedig dat het gemeenrecht niet volstond om de enkeling te beschermen tegen de eventuele gevolgen van mededelingen op radio en televisie. De middelen om de hieruit voortvloeiende schade te beperken of te herstellen en waarvan het recht van antwoord deel uitmaakt, ontbraken in hoge mate.

I. Beroering rond het recht van antwoord in radio en televisie

In mei 1940 verspreidde het toenmalige N.I.R. op bevel van de regering het bericht dat de publiciteitspanelen voor Chicorée Pacha verborgen instructies zouden bevatten voor de Duitse troepen. De luisteraars werden ertoe aangezet deze panelen te vernietigen.

Deze inlichtingen bleken echter vals te zijn, zodat de producent van het betrokken produkt de Belgische Staat en het N.I.R. dagvaardde en betaling eiste van 6,5 miljoen frank schadevergoeding.

De partijen kwamen echter tot een vergelijk en het N.I.R. zond meerdere malen een rechtzetting van het betrokken bericht uit, dit dan echter 9 jaar nadien. (8)

Op 8 januari 1960 verklaarde de schilder Bertrand in een televisie-interview op de RTB dat hij de architectuur van zijn huis zelf ontworpen had. In werkelijkheid was dit het werk van architect Dupuy, die dan ook een rechtzetting eiste.

Toen de RTB hier niet op inging werd de zaak bij de rechtbank aanhangig gemaakt. Het vonnis keurde de houding van de RTB af en beval de uitzending van een rectificatie tijdens een programma, analoog aan datgene waarin de betwiste bewering was uitgesproken. Dit gebeurde dan ook, maar meer dan 2 1/2 jaar later. (9)

In september 1967 meende de BSP dan de regering - Van den Boeynants een te ruim gebruik maakte van de haar toegemeten zendtijd en eiste een recht van antwoord. (10)

Nog datzelfde jaar stelde een uitzending van Maurice De Wilde over de Belgische havenpolitiek het recht van antwoord in radio en televisie opnieuw volop in het middelpunt der belangstelling. (11)

Ook de Belgische Petroleumfederatie

reageerde in 1971 nog zeer hevig op het programma van de RTB, gewijd aan de petroleumproblemen. (12)

De lont werd onlangs opnieuw aan het kruitvat gestoken toen Eerste-Minister Tindemans zich op 7/9/1976 in het kader van de regeringsmededeling op BRT en RTB liet interviewen door een daartoe speciaal aangezocht beroepsjournalist. Prompt eisten de oppositiepartijen een recht van antwoord, dat hun wel door de RTB, doch niet door de BRT werd toegekend. (13) Als voornaamste bezwaar werd tegen het interview ingebracht dat zowel de duur als de vorm ervan niet strookten met het karakter van een regeringsmededeling.

De raad van beheer van de BRT (met de kleinste mogelijke meerderheid) vond echter dat er geen rechtsgronden bestonden waarop een recht van antwoord kon worden geëist, terwijl de raad van beheer van de RTB zijn overigens unanieme beslissing niet steunde op het recht van antwoord, doch op het recht van de raad de programmatie te wijzigen in functie van de omstandigheden.

Ongetwijfeld had de raad van beheer van de BRT het bij het rechte eind toen hij stelde dat het recht van antwoord in radio en televisie niet wettelijk georganiseerd is.

Of daarentegen regeringsmededelingen moeten valdoen aan bepaalde voorwaarden betreffende vorm en duur is een andere vraag, waarop wij verder terugkomen.

In ieder geval was nogmaals gebleken dat het ontbreken van enig wettelijk georganiseerd recht van antwoord in radio en televisie een ernstige lacune uitmaakte.

II. Wetgevende en reglementaire initiatieven

Het was de Luikenaar Monfils die in 1963 als eerste een uitgewerkt systeem voorstelde tot reglementering van het recht van antwoord in radio en televisie (14) maar het zou tot 1967 duren voor het probleem na heel wat beroering weer in de belangstelling kwam. (15)

Uitgaande van de vaststelling dat het recht van antwoord in ons land slechts gold voor de geschreven pers, dienden drie PVV-senatoren op 16/11/67 een wetsvoorstel in betreffende het recht van antwoord in radio en televisie. (16)

Het ontwerp was duidelijk geïnspireerd op de toenmalige toestand; het voorzag tevens een soort recht van antwoord bij politieke kritiek, als de eer werd aangetast. Het werd echter geen wet.

Een identieke mislukking kende het voorstel van senator Goffart (17) dat op zijn beurt een overname was van de tekst, voorgesteld door J. Eeckhout in *Le Journal des Tribunaux*. (18) Dit voorstel was zeer ruim opgevat en transponeerde de principes van de geschreven pers naar radio- en televisieuitzendingen. Iedere natuurlijke rechtspersoon die stilzwijgend of met name wordt genoemd of aangewezen in een radio- of televisieuitzending zou een antwoord kunnen eisen.

Enkele weken voordien (19) hadden BRT en RTB echter een eigen reglement inzake het recht van antwoord bekendgemaakt, waarop zowel Goffart als Eeckhout trouwens nogal wat kritiek hadden. (20)

Het reglement lag in de lijn van de uit 1966 daterende voorstellen en aanbevelingen der Europese Radio Unie (21) in die zin dat het zeer beperkend was opgesteld en een initiatief was van de zendingrichtingen zelf, waaruit voor derden dus geen rechten konden voortvloeien. De term «recht van antwoord» werd niet gebruikt; men sprak over een recht van rechtzetting dat enkel gold voor onjuist vermelde zakelijke gegevens welke eventueel schade kunnen berokkenen of voor een aantasting van de eer. De instituten van radio en televisie zouden daarenboven zelf de tekst der rechtzetting opstellen en de betrokken persoon kreeg in geen geval toegang tot de microfoon of de camera.

Het is duidelijk dat dit zogenaamde «recht van rechtzetting» ver onder de brede mogelijkheden lag van het in de geschreven pers bestaande recht van antwoord. Het best kwam het nog overeen met het in de wet van 23/6/1961 georganiseerde recht van antwoord betreffende de wetenschappelijke, artistieke of letterkundige kritiek, waarop men immers ook slechts kan reageren wanneer het gaat over de rechtzetting van feitelijke mededelingen of bij aantasting van de eer. Artikel 2 van het BRT-reglement voegde daar echter nog een voorwaarde van potentiële schade aan toe, terwijl zoals men weet het belang van

de verzoeker bij het recht van antwoord in de geschreven pers wordt vermoed.

III. Bezwaren tegen het recht van antwoord in radio en televisie

De bezwaren tegen een recht van antwoord in radio en televisie, analoog aan dit van de geschreven pers, waren veelvuldig. Men voerde aan dat de objectiviteitsplicht van de Belgische zendorganismen (22) de noodzaak van een recht van antwoord uitsloot, daar de uitzendingen er door hun karakter geen aanleiding zouden kunnen toe geven.

Het bewijs van de gewraakte passages zou daarenboven zeer moeilijk zijn en de gebondenheid van radio en televisie aan een tijdsdimensie bellette dat men het medium zonder enig voorbehoud voor een waarschijnlijk te verwachten toevloed van reacties zou kunnen openstellen. (23)

Volgens het adagium «verba volant, scripta manent», beweerden sommigen tenslotte dat het effect van een geschreven artikel veel groter zou zijn dan een eenmalige, vluchtige mededeling langs radio of televisie. (24) Een groot deel van de hierboven aangehaalde bezwaren kunnen thans wel gemakkelijk weerlegd worden; zo nemen de Belgische zendorganismen reeds sedert jaren hun uitgezonden programma's op met behulp van magnetische banden, zodat het bewijs van een gewraakte passage geen enkele praktische moeilijkheid meer biedt. (25)

Of de wettige objectiviteitsplicht als dusdanig ieders aanleiding tot replek of kritiek zou uitsluiten, is zeker te betwijfelen in een periode waar het omroepmonopolie van BRT en RTB meer en meer bekritiseerd wordt. «Errare humanum est» en daarenboven zijn een heleboel uitzendingen gewijd aan verklaringen van of interviews met personen, die niet tot het BRT-kader behoren en als dusdanig niet door enige objectiviteitsverplichting gehouden zijn.

Het geringe effect dat een radio- of televisieuitzending in vergelijking met een geschreven artikel zou hebben, is tevens niet voldoende bewezen. De voorstanders van deze theorie spreken zichzelf trouwens tegen wanneer zij beweren dat het uitzenden van een antwoord, aan de aanvrager ervan een buitensporige publiciteit geeft en niet

in verhouding zou staan tot de geleden schade. Ook in de geschreven pers is niemand verplicht de gepubliceerde antwoorden te lezen. De knop van het televisietoestel draait men even gemakkelijk om als de bladen van een krant.

Het sterkste argument leek ons tot op heden de beperkte zendtijd waarover radio en televisie beschikken, ofschoon ook hierop reeds kritiek gezeten is. In Italië (26) hebben sommige theorieën het recht van antwoord immers herleid tot een uiting van het meer algemeen toegangsrecht van het individu tot een bepaald medium dat op zijn beurt een vorm zou zijn van de grondwettelijke vrijheid van meningsuiting.

Deze stelling kan echter niet bijgetreden worden. In de eerste plaats wordt het sedert geruime tijd niet meer betwist dat de vrijheid van meningsuiting omwille van technische redenen geen voor iedereen openstaand gebruik van radio en televisie waarborgt. (27)

Het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens heeft dit principe bevestigd in artikel 10. (28)

Daarenboven werd het toegangsrecht tot radio en televisie in sommige Europese landen ingevoerd teneinde deze media open te stellen voor welbepaalde, representatieve maatschappelijke groepen en stromingen en zeker niet om individuele private belangen te dienen.

Dit laatste is nu echter juist wel wat het recht van antwoord beoogt. Als subjectief recht dat het herstel van een bepaalde (weliswaar soms potentiële en vermoede) schade tot doel heeft is het eigenlijk niets meer dan een bijzondere toepassing van de regels der burgerlijke aansprakelijkheid, vervat in artikel 1382 e.v. van het Burgerlijk wetboek.

Deze visie werd bekrachtigd door resolutie nr 26 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa van 2/7/1974 over het recht van antwoord inzake pers, radio, televisie of eender welk ander communicatiemiddel van periodieke aard.

Men ziet derhalve dat het rechtskarakter zelf van het recht van antwoord een passende repliek geeft op sommige bezwaren die er in verband met radio en televisie tegen ingebracht worden.

Daar het recht van antwoord zoals vermeld tot de sfeer der private belangen behoort is het trouwens ook slechts in de tweede plaats dienstig voor het bekomen van de door de Belgische zendinstituten wettelijk beoogde objectiviteit. (29)

Mede omwille van zijn privaatrechterlijk en algemeen karakter kan het recht van antwoord in radio en televisie mijns inziens dan ook niet via een soort door de zendinstituten zelf opgestelde reglementering of via een decreet van de cultuurraad geregeld worden; het overschrijdt immers de grenzen van de deontologie en van de cultuurautonomie. (30)

Oorspronkelijk was het nochtans de bedoeling van de regering het principe van het recht van antwoord in radio en televisie in te bouwen in de ontwerpdecreten houdende statuut van BRT en RTB. Het hoeft geen betoog dat een verschillende reglementering ervan in de twee cultuurgemeenschappen absurd is.

IV. Het nieuwe ontwerp

Waarschijnlijk ingegeven door de nog steeds bestaande vrees voor een toevloed van aanvragen tot het bekomen van een recht van antwoord in radio en televisie is het op 1 juni 1976 bij de senaat door de regering ingediende ontwerp van wet tot aanvulling van de wet van 23/6/1961 betreffende het recht van antwoord (31) nog steeds veel beperkter dan de gelijkwaardige reglementering geldend voor de periodieke pers. Weliswaar kent het ontwerp het recht van antwoord in de audiovisuele media tevens toe aan de feitelijke verenigingen (32), waar artikel 1 van de wet van 23 juni 1961 en haar memorie van toelichting dit uitdrukkelijk uitsloten, doch het bestaat slechts om onjuiste feiten recht te zetten of om te antwoorden op feiten of verklaringen die van aard zijn dat zij de eer aantasten.

Ook het reglement van de BRT en RTB, daterend van 1969, had deze beperkende voorwaarde reeds voorzien. Daarenboven moet de aanvrager van het antwoord een rechtstreeks, actueel en persoonlijk belang aanwijzen en dient zijn verzoek met redenen omkleed te zijn. Op dit punt wijkt het ontwerp dus wel zeer sterk af van de ruime interpretatie die het Hof van Cassatie nog onlangs aan het recht van antwoord in de geschreven pers

heeft gegeven en waarbij de loutere vermelding reeds als voldoende werd beschouwd om op een repliek aanspraak te kunnen maken. (33)

Ook wat de vorm en de duur van het antwoord betreft is het recente ontwerp strenger dan de wet van 1961. Het antwoord moet immers ook in verband staan met de bestreden tekst, maar mag daarenboven niet verder gaan dan wat nodig is om de onjuiste feiten of de eerschadende verklaringen te verbeteren.

Tot slot is er geen recht van antwoord indien het zendorganisme spontaan een bevredigende rechtzetting heeft gegeven. Het hoeft geen betoog dat de meningen over dit al dan niet bevredigend karakter natuurlijk wel eens zullen uiteenlopen.

De verzoeker heeft in geen geval toegang tot de microfoon, camera of opnamestudio; het antwoord wordt zo vlug mogelijk uitgezonden en gelezen door een aangestelde van de producent van het aangevochten programma. Het ontwerp voorziet verder in een verplichting de opnames der programma's te bewaren gedurende de tijd dat om een recht van antwoord kan worden verzocht (10 dagen) en een tamelijk omslachtige en slecht uitgewerkte procedure ingeval van geschil tussen de verzoeker en de verantwoordelijke producent of uitgever. Tot daar voor wat betreft de inhoud van het ontwerp.

De vraag die zich natuurlijk onmiddellijk opdringt is te weten waarom audiovisuele media ten aanzien van het recht van antwoord totaal anders zouden moeten behandeld worden dan de klassieke communicatiemedia. (34)

Als men het recht aan bepaalde beperkende voorwaarden wil verbinden omdat men een toevloed van aanvragen vreest, geldt dit argument eveneens voor de geschreven pers. De gebondenheid van radio en televisie aan een tijdsdimensie vertoont in een periode van toenemende paperschaarste trouwens veel gelijkenis met de gebondenheid van de geschreven pers aan een ruimtelijke dimensie. Het verleden heeft bewezen dat het recht van antwoord ook in de geschreven pers geen aanleiding tot overdrijving heeft gegeven. (35)

Bepaalde landen beperkten zich destijds voor hun wetgeving in verband met het recht van antwoord op radio en televisie trouwens tot een verwij-

zing naar de wet op de geschreven pers of het gemeenrecht.

Het is pas de laatste jaren dat bijna overal in Europa recente wetten en reglementeringen ontstonden die het recht van antwoord in de audiovisuele media apart en meer beperkend gingen behandelen. (36)

Merkwaardig is in dat verband dat men het onderscheid met de geschreven pers in al deze wetten (ook in het Belgische ontwerp) moet zoeken in de meer beperkende grondvoorwaarden van de toelaatbaarheid van het recht van antwoord, terwijl de uiteindelijke vorm waarin het antwoord dient te geschieden weinig of niet besproken wordt. Gewoonlijk is hoogstens voorzien dat men geen toegang krijgt tot micro of camera en dat de

voor te lezen tekst slechts een bepaalde maximum duur mag hebben. Deze restricties zijn te begrijpen. Tevergeefs vraagt men zich echter af waarom het zoals in het Belgische ontwerp steeds om een tekst moet gaan. Bepaalde visuele beelden, foto's en/of films kunnen in sommige gevallen een effectievere rechtzetting betekenen dan een geschreven tekst (37), net zoals trouwens bepaalde beelden even goed aanleiding kunnen geven tot een recht van antwoord als het bij name noemen of impliciet aanwijzen van een persoon, rechtspersoon of feitelijke vereniging. (38)

Met uitzondering van deze laatste opmerking zien wij geen enkele gegronde reden waarom het recht van antwoord in de audiovisuele media met

betrekking tot zijn grondvoorwaarden anders zou moeten opgevat worden dan in de geschreven pers. Het voorstel van senator Goffart van 1969, waarschijnlijk reeds lang in de kelders van het parlement begraven, behoudt dus nog steeds actuele waarde. Het is enkel te betreuren dat de (mijns inziens te ruime) interpretatie die het Hof van Cassatie aan het recht van antwoord in de geschreven pers heeft gegeven, koren op de molen was van de voorstanders van een meer beperkt recht van antwoord in de audiovisuele media.

In een volgende bijdrage gaan wij nader in op dit probleem en op de vraag welke soorten radio- en televisieuitzendingen aanleiding kunnen geven tot een recht van antwoord.

- 1) *Belgisch Staatsblad*, 8/7/1961
- 2) *Belgisch Staatsblad* 16/3/1855 en *Pasinomie*, 1833, 3me série, blz. 399.
- 3) Zie hierover het uitstekende werk van M. Platel, *Het Recht van Antwoord in de Communicatiemediën*, Brussel 1971.
- 4) *Parlementaire Besch., Kamer van Volksvertegenwoordigers*, 1956-1957, 26/6/1957, n° 773/2, verslag van de Heer Nossent.
- 5) - Bollecker, *Droit Privé de la Radiodiffusion*, Paris, 1934, blz. 225 e.v.
- P.O. Lapie, *Droit de réponse et radiophonie*, *Revue Internationale de radio-électricité*, 1929, blz. 16 e.v.
- Cornil, *Droit de réponse et «journal parlé»*, *R.G.A.R.*, 1939, n° 3133
- 6) *Corr. Seine* 1/2/1929, bevestigd door Paris 27/11/1929, D.P. 1930, II, blz. 155
- 7) - Saudemont, *Revue Internationale de radio-électricité*, 1929, blz. 167
- Nast, D.P. 1930, II, blz. 155 e.v.
- P. Monfils, *Le droit de réponse en matière de radiotélévision*, *Annales de la Faculté de Droit de Liège*, 1963, blz. 293 e.v.
- M. Hanotiau, *Le droit de réponse à la radio et à la télévision*, *Les Cahiers RTB*, n° 18, blz. 26, noot 5
- R. Demogue, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1929, blz. 427
- *Contra*: M. Mestre, *le Figaro* van 5/9/1931
- 8) - Namurois, *Revue de l'U.E.R.*, n° 98 B, blz. 49
- M. Platel, o.c., blz. 62
- 9) Brussel, 19/9/1962, niet gepubliceerd, geciteerd door P. Monfils, o.c., 299 en Namurois, o.c., blz. 49
- 10) *Le Peuple*, 16 en 21/9/1967 en Van Eynde, J. in *Volksgazet*, 18/10/1967
- 11) Zie o.m.
- *Vooruit*, 28/12/1967
- *Gazet van Antwerpen*, 29/12/1967
- *La Libre Belgique*, 28/12/1967
- *Le Soir*, 29/12/1967
- *Het Laatste Nieuws*, 28/12/1967
- 12) *La Libre Belgique*, 13 en 19/5/1971
- 13) *Volksgazet*, 9/9/1976, 11/9/1976, 13/9/1976 en *De Standaard*, 11/9/1976, 13/9/1976 en 14/9/1976
- 14) M. Platel, o.c., blz. 63 en Monfils, o.c., blz. 304 e.v.

- 15) Zie ook: M. Verheyden, *Un droit de réponse à la radio-télévision*, *Revue Nouvelle*, 1967, n° 7-8, blz. 104 e.v.
- 16) Van Pé, Ansieux, Snyers d'Attenhove, *Parl. Besch., Senaat*, 1967-1968, 16/11/1967, n° 11
- 17) *Parl. Besch., Senaat*, 1968-1969, 2/4/1969, n° 296
- 18) J. Eeckhout, *Radio, Télévision, droit de réponse*, *J.T.* 1969, blz. 227
- 19) *Belgisch Staatsblad*, 1/5/1969
- 20) J. Eeckhout, *Réponse au journal sans papier*, *J.T.* 1969, blz. 357
- 21) Namurois, *Revue de l'U.E.R.*, n° 98 B, blz. 48 en n° 117 B, blz. 44
- 22) Wet van 18/5 1961, art. 28, *Belgisch Staatsblad* 21/5/1960
- 23) Dit argument werd reeds van in het prille begin der radio-activiteiten gebruikt, zie Raestad, *Revue Internationale de Radio-électricité*, 1934, blz. 267
- 24) A. Grassi, *Revue de l'U.E.R.*, n° 89 B, P. 39 e.v.
- 25) Monfils, o.c., blz. 303
- 26) R. Zaccaria, *Possibilita di espressione del singolo nell'ambito del nuovo ordinamento radiotelevisivo*, *Dir. Radiodiff. e telecom.* 1975, blz. 54 e.v., geciteerd door R. Esposito en A. Grassi, *Le droit de rectification dans la législation italienne sur la radiodiffusion*, *Revue de l'U.E.R.*, maart 1976, blz. 38
- 27) Ganshof Van der Meersch, *Het rechtstelsel van radio en televisie en de Grondwettelijke vrijheden*, R.W. 1961-1962, kol. 2337 e.v.
- K. Rimanque, *De vrijheid van informatie en de vrijheid van mening in verband met de uitzendingen van radio en televisie*, R.W. 1969-1970, kol. 1609 en 1613 e.v.
- Van Dorpe, B., *Het monopolie der berichtgeving door klank en beeld*, R.W. 1972-1973, kol. 337 e.v.
- 28) Verdrag van 4/11/1950, art. 10, 1, *Belgisch Staatsblad* 19/8/1955
- 29) Van Dorpe, o.c., kol. 346
- 30) J. Eeckhout, *Sans papier mais non sans réponse*, *J.T.* 1972 blz. 752
- 31) *Parl. Besch. Senaat*, 1975-1976, 1/6/1976, n° 876/1.

- Oorspronkelijk was het ontwerp van recht van antwoord voor radio en televisie opgenomen in art. 1 van het nieuwe ontwerp houdende bepalingen over de openbare radio- en televisiedienst van 10/6/1975. (*Parl. Besch. Senaat*, 1974-1975, 10/6/1975, n° 641/1). De vormen van uitoefening ervan zouden bij Koninklijk Besluit bepaald worden. Dit artikel sneuvelde evenwel in de besprekingen van de Senaatscommissie voor culturele zaken en wetenschapsbeleid. In afspraak met deze commissie diende de regering dan een apart en meer algemeen ontwerp in, zodat de Raad van State er in zijn advies bij het ontwerp van 1/6/1976 op wees dat art. 1 van het ontwerp van 10/6/1975 zou dienen te worden aangepast.
- 32) Dit is ook het geval in Italië, maar niet in Frankrijk waar het recht slechts wordt toegekend aan natuurlijke personen. (Zie de kritiek hierop van R. Errera in *Le Monde*, 21/5/1975)
 - De Raad van State stipte nochtans terecht aan dat het toekennen van het recht aan feitelijke verenigingen tot grote moeilijkheden kan leiden wat betreft de rechtsingang en de vertegenwoordiging van dergelijke verenigingen voor de rechtbanken.
 - 33) Cass. 14/10/74, *J.T.* 1975, blz. 10 en J. Lievens, *Een belangrijke uitspraak over het recht van antwoord*, *Communicatie*, 1975, n° 1, blz. 25
 - 34) *De Standaard*, 7/7/1976
 - 35) Hanotiau, o.c., blz. 31
 - 36) Italië wet van 14/4/1975 (n° 103); Zie hierover R. Esposito en A. Grassi, *Revue de l'U.E.R.*, maart 1976, blz. 36
 - Frankrijk: art. 8 van de wet van 3/7/1972 (n° 72-553) en het decreet van 13/5/1975; Zie hierover J. Eeckhout, *Du droit de réponse au journal sans papier*, *J.T.* 1975, blz. 513
 - Nederland: art. 38 van de omroepwet van 29/5/1969; Zie hierover Van Pelt, *De omroep in revisie*, Leuven 1974, blz. 182
 - Oostenrijk: wet van 10/7/1974
 - 37) K. Rimanque, o.c., kol. 1658
 - 38) Ondermeer in Italië en Oostenrijk sluit de wet een visueel antwoord in radio en televisie blijkbaar niet uit.